

УДК 327(477)

ПРОБЛЕМА ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

О. І. Шкробанець,

кандидат політичних наук, головний спеціаліст управління міжнародно-правового співробітництва та європейської інтеграції, Генеральна прокуратура України

У статті здійснено аналіз формування сучасної “геополітичної ідентичності України” в контексті розгортання проти України “гібридної війни” з боку Російської Федерації, впливу процесів геополітичної та цивілізаційної самоідентифікації України на сприйняття українською масовою свідомістю місця та ролі нашої держави у світі, а також на ставлення українських громадян до західних інститутів і цінностей зокрема. Особливо досліджено вимір регіональної ідентичності України, значною мірою детермінований характером геополітичного бачення світу та позиціонуванням себе на міжнародній арені сучасною Росією.

Зроблено висновок, що саме після подій Євромайдану Україна виходячи з її географічного, геополітичного й політичного концепту отримала стимул для значно більш усвідомленої ідентифікації себе з європейською спільнотою, що супроводжувалося заміною старої “радянської ідентичності” на модерну “європейську”.

Ключові слова: геополітична ідентичність, самоідентифікація держави, система міжнародних відносин, гібридна війна, зовнішня політика.

O. I. Shkrobanets,

Ph.D in Political Science, Chief Specialist of the Department for International Legal Cooperation and European Integration of the Prosecutor General's Office of Ukraine

THE PROBLEM OF GEOPOLITICAL CHOICE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

The article focuses on the analysis of the formation of the modern “geopolitical identity” of Ukraine, namely in terms of the hybrid war deployment against Ukraine. In the article it is analyzed the influence of the process of geopolitical and civilizational identity of Ukraine on the perception of Ukrainians’ public consciousness of the place and of the role of Ukrainian state in the system of international relations, and also the attitude of Ukrainian citizens to Western institutions and values. Moreover, it is studied the regional framework of the Ukrainian geopolitical identity, which is largely determined by the nature and the character of Russia Federation geopolitical vision and positioning of itself on the modern international arena. It was concluded that after the events of the Euromaidan in Ukraine, and on the basis of its geographical, geopolitical, and political concept, Ukrainian country has received an incentive for a more conscious identification with the European community, which has been accompanied by the replacement of the old “Soviet identity” with the modern “European” one. *Key words:* geopolitical identity, the state identity, the system of international relations, hybrid war, foreign policy.

Е. И. Шкробанец,

кандидат политических наук, главный специалист управления международно-правового сотрудничества и европейской интеграции, Генеральная прокуратура Украины

ПРОБЛЕМА ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫБОРА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье анализируется формирование современной “геополитической идентичности Украины” в контексте ведения против Украины “гибридной войны” со стороны Российской Федерации, влияние процессов геополитической и цивилизационной самоидентификации Украины на восприятие украинским массовым сознанием места и роли нашего государства в мире, а также на отношение украинских граждан к западным институтам и ценностям в частности. Отдельно исследовано измерение региональной идентичности Украины, что в значительной мере детерминировано характером геополитического видения мира и позиционированием себя на международной арене современной Россией.

Сделан вывод о том, что именно после событий Евромайдана Украина исходя из географического, геополитического и политического концепта получила стимул для более осознанной идентификации себя с европейским сообществом, что сопровождалось заменой старой “советской идентичности” на модерную “европейскую”.

Ключевые слова: геополитическая идентичность, самоидентификация государства, система международных отношений, гибридная война, внешняя политика.

© Шкробанець О. І., 2017

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах кризи українсько-російських відносин та розгортання проти нашої держави з боку Російської Федерації “гібридної війни”, яка сприймає сучасний проєвропейських курс України як загрозу національним інтересам у регіоні Центрально-Східної Європи, для України актуалізується проблема в середньостроковій перспективі продовження суспільно-політичної роботи з формування сучасної європейської ідентичності, корелюючи при цьому власну міжнародну поведінку таким чином, щоб вона задовольняла не тільки інтернаціональне співтовариство, а й очікування власного соціуму. В цьому контексті, на нашу думку, має йтися про пошук “геополітичної ідентичності” України на сучасному етапі, беручи до уваги фактор ведення воєнних дій та інформаційно-психологічної кампанії з боку РФ проти України. Варто також враховувати те, що “геополітична ідентичність” є категорією динамічною, характер якої, насамперед, залежить як від внутрішньодержавного чинника, так і від особливостей трансформаційних процесів у системі міжнародних відносин. Поряд із цим варто зазначити, що геополітична ідентичність України також значною мірою корелюється із необхідністю чіткого визначення геополітичних інтересів нашої держави, що, своєю чергою, передбачає однозначну державну політику щодо таких позицій, як: стратегічне планування розбудови держави, визначення національних інтересів та шляхів їх реалізації, місця держави в системі міжнародних відносин та глобальній системі безпеки, регіональне співробітництво, реалізація стратегії національної безпеки та оборони.

Формулювання цілей (мети) статті. Основною метою статті є аналіз трансформації посткомуністичної самоідентифікації України та утвердження її геополітичної ідентичності в рамках європейської спільноти, зокрема після Революції Гідності, а також дослідження функціонального виміру регіональної ідентичності України, що значною мірою детермінований характером геополітичного бачення світу керівництвом сучасної Російської Федерації. Не менш важливим є з'ясування впливу процесів геополітичної і цивілізаційної самоідентифікації на сприйняття українською масовою свідомістю місця та ролі України у світі, а також на ставлення українських громадян до західних інститутів і цінностей.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше

частин загальної проблеми. Варто зауважити, що проблематику трансформації геополітичної ідентичності України вивчали такі сучасні українські дослідники, як С.Шергін [9], О.Заремба. Крім того, проблеми політичної ідентичності, які є цінними з погляду нового позиціонування України в сучасній Європі, досліджують, насамперед, українські науковці А.Киридон [6], С.Троян [6] та М.Степико, а також польський учений Д.Вояковський [2]. Окремим аспектам набуття громадянами України європейської ідентичності, що є особливо актуальною проблематикою для сучасної України, присвячений науковий доробок вітчизняних політологів М.Золкіної та Т.Возняка [1]. Поряд із цим низка питань щодо взаємозв'язку між геополітичною ідентифікацією України в сучасній системі міжнародних відносин, особливостей внутрішньополітичних “управлінських проблем”, а також характеру ментально-психологічного стану української масової свідомості в контексті зовнішньополітичного вибору України, залишається відкритою і потребує подальшого як наукового, так і практичного аналізу та розробки.

Поняття “геополітична ідентичність” та “геополітична самоідентифікація” держави досить часто використовуються в сучасній політичній науці і окреслюють, насамперед, проблему пошуку та визначення державою свого місця в сучасній системі міжнародних відносин. Водночас на геополітичну самоідентифікацію тієї чи іншої країни значний вплив справляє специфіка сприйняття масовою свідомістю її громадян місця та ролі держави в сучасному світі. Зокрема, стосовно України на сучасному етапі значно актуалізувалося завдання ефективної співпраці із Заходом і усунення неоднозначних наслідків євроінтеграційних рухів минулих років, що справляли не тільки позитивний, а й негативний, навіть деконсолідуючий вплив на стан громадської думки.

Також варто зазначити, що поняття “ідентичність” не є безумовною універсальною, притаманною індивіду, соціальній групі чи нації; воно є динамічною категорією, яка формується під синергетичним впливом численних процесів. Водночас ми поділяємо думку, згідно з якою термін “ідентичність”, що походить від лат. “identicus” – “тотожний”, “однаковий”, означає усвідомлення особистістю своєї належності до тієї чи іншої групи чи спільноти.

Щодо поняття “самоідентифікація держави” в нашому дослідженні ми дотримуємося визначення, яке пропонує сучасний український дослідник С.Шергін у статті “Геополітична іден-

тичність України: ретроспектива і реальність”, а саме: “самоідентифікація держави” – це визначення специфічних політичних і соціокультурних рис національної держави на основі їх самостійного бачення. У цьому аспекті державна самоідентичність України – це багатоманітний комплекс діалектично взаємопов’язаних і взаємозалежних політичних, соціально-економічних, духовно-культурних, територіально-регіональних елементів громадської свідомості, структура яких склалася в процесі та внаслідок тривалого історичного розвитку українського суспільства [9].

Виклад основних результатів дослідження та їх обґрунтування. На сучасному етапі історичного розвитку стосовно проблеми пошуку геополітичної ідентичності України актуалізуються такі питання: як сьогодні позиціонує себе Україна як на внутрішньодержавному українському рівні, так і в міжнародному масштабі, і, відповідно, якою є сучасна геополітична самоідентифікація нашої держави виходячи безпосередньо із сучасних трансформаційних процесів на глобальному рівні. Власне, варто наголосити на тому, що саме після подій Євромайдану наша молода нація (з погляду існування сучасної української державності) на теренах регіону виходячи з її географічного, геополітичного й політичного концепту отримала стимул для значно більш усвідомленого політичного й культурного єднання та ідентифікації себе з європейською спільнотою, що зумовило цілеспрямований і більш однозначний рух України до об’єднаної Європи.

Як вважає відомий львівський політолог і громадський діяч Т.Возняк, Майдан перемиг тому, що, як і польська “Солідарність”, як і литовський “Саюдіс”, потрапив у світовий тренд. На Майдані в 2013–2014 рр. зіштовхнулися два світи – “світ, для якого *pacta sunt servanda* має сенс, і світ реваншу та насильства”, де мета, як у старі часи, виправдовує засоби. При цьому Майдан став не лише “горнилом кристалізації новітньої української політичної нації, але й пробним каменем для всього світу” [1, с. 88].

У контексті подальшої хаотизації міжнародних відносин, період якої затягується, утвердження ідентичності України потребує докладання значних зусиль, і, зокрема, здійснення остаточного індивідуального й колективного ментального вибору українських громадян. На думку вітчизняних дослідників А.Киридон і С.Трояна, сьогодні маркери такої ідентичності зазвичай рухливі: на них впливають географія культурних ареалів, історичні межі соціополітичних утворень, маргі-

налізація або націоналізація суспільства, трансформації в будь-якому елементі соціокультурної системи [6, с. 21]. Зрозуміло, що в такій непередбачуваній ситуації потрібно виходити не лише з просторового, геополітичного виміру трансформацій в Європі на початку XXI ст., у центрі яких опинилася Україна, але і з базових засад та особливостей етнокультурного розвитку нашої країни на важливому етапі формування єдиної політичної нації.

У зв’язку із цим варто провести короткий ретроспективний екскурс, зокрема зрозуміти процеси, що відбувалися після завершення Другої світової війни, адже проблема позиціонування України між двома світами (хоча ще не так відкрито й однозначно) постала в період, коли вона була республікою СРСР, юридично залежною від Москви. Поряд із цим саме з початком “холодної війни” виокремлюється євроатлантичний західний простір, а гасло “Атлантичної Європи” стало провідним об’єднувальним мотивом для дедалі більшої кількості західноєвропейських та американських політиків. Одночасно скоординовану відбудову ослабленої після війни європейської економіки мав забезпечити відомий план Маршалла. У комуністичному світі також робилися спроби переймати процеси, характерні для тогочасної Західної Європи, шляхом створення комуністичної “Євразії” для протистояння капіталістичній “Атлантичній Європі”. Зокрема, відповіддю Сходу на інтеграційні проекти Заходу стала Рада економічної взаємодопомоги, яка була утворена з метою “посилення торговельно-економічної інтеграції у рамках центрально-планової, соціалістичної системи” [3, с. 328]. Варто зазначити, що в Україні проводився соціалістичний експеримент, результатом якого стали жахлива криза й винищення мільйонів українських громадян у добу сталінізму, що не може виправдовуватися “перемогою соціалістичного індустріалізму” в історичному, культурно-моральному, етичному аспектах. Тому, зважаючи на історичне минуле Української держави, в іншій політичній реальності сьогодення потрібна докорінна зміна ціннісних орієнтирів. Тут не зайве нагадати й думку відомого польського соціолога Д.Вояковського (що також можна віднести і до України), який стосовно соціокультурних трансформацій посткомуністичної Польщі зауважив, що в цьому разі можна вести мову про *візію, принаймні трьох культур: традиційної, посткомуністичної та сучасної*, що “співіснують і співконфронтують у сучасних спільнотах Центрально-Східної Європи” [2, с. 153].

З огляду на це вважаємо, що саме події Майдану ознаменували остаточну зміну в Україні матриці цінностей, орієнтирів і смислів, адже відбулися цілковитий відхід від радянської доби й посткомуністичної ідентифікації та перехід до самоусвідомлення й поступове проникнення у глиб європейського ціннісного світу. Для підтвердження цієї тези варто навести дані соціологічних опитувань, проведених Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова в рамках проекту “Ідентичність громадян України: тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності” (червень 2016 р.), згідно з якими на червень 2016 р. половина (51%) респондентів вважала пріоритетними для України відносини з країнами ЄС, натомість відносини з Росією пріоритетними вважали лише 11% опитаних, з іншими країнами (не вказаними в переліку) та з іншими (крім Росії) країнами СНД – по 6%, із США – 3% [5, с. 12]. Поряд із цим становлять інтерес дещо невтішні результати опитування, які засвідчили, що відносна більшість (41%) українських громадян не вважає євроінтеграцію ідеєю, яка може об'єднати всі регіони України. Такою її вважають 34%, не змогли відповісти 24% опитаних [5, с. 14].

На наш погляд, така стійка тенденція до деконсолідації українських громадян у поглядах як на євроінтеграційний, так і на антагоністичний щодо нього проросійський вектор зовнішньої політики, і, як результат, “консервування” вирішення геополітичної дилеми “Схід-Захід” пов'язана у тому числі із неоднозначністю та полярністю історичної пам'яті самих українців. Зокрема, внаслідок відомих причин ставлення до історичного минулого, оцінки тих чи інших історичних подій та персоналій тривалий час залишалися чинниками міжрегіональних відмінностей, які цілеспрямовано підживлювалися і політизувалися як внутрішніми, так і зовнішніми політичними акторами. Зокрема, йдеться про такі ключові питання української історії, як Голодомор (1932–1933 рр.) в Україні і його трактування як геноциду українського народу, ставлення до комуністичного режиму (1917–1991 рр.), визнання борцями за незалежність України низки історичних органів влади та формувань (зокрема УНР, ОУН, УПА тощо).

Поряд із цим зауважимо, що з огляду на психологічно-ціннісний концепт ідентифікації, запроваджений З.Фрейдом, в умовах нашої держави саме ці елементи так званої історичної пам'яті – боротьба України за незалежність, тривалі роки

“розділеного існування” України, на які нашарувалися “травматичні процеси” її сучасної історії, пов'язані з анексією Криму та війною на Донбасі, створили своєрідний кумулятивний ефект, що визначив емоційно-психологічний сенс сучасної геополітичної ідентифікації України в бік європейського вибору, який на сьогодні набув політико-декларативного та правового вимірів.

У цьому контексті заслуговує на увагу думка історика Я.Грицака, який вважає, що “зміна ціннісного клімату” в Україні набагато важливіша, ніж пошуки політичної ідентичності. Адже набір цінностей чи на заході, чи на сході країни стає, як він вважає, на заваді радикальним політичним та економічним реформам. Цінності “закритого” суспільства поки що переважають, а це означає панування почуття страху та недовіри. Гірка іронія ситуації полягає в тому, що Європа в особі бюрократів Європейського Союзу та багатьох аналітиків – цього “ціннісного виміру української революції, здається, не помічає” [4, с. 93, 96].

Таким чином, у ціннісному вимірі (що важливо відзначити з погляду концептуального позиціонування представників політичного класу в Україні) відбувся помітний відхід від політики відвертого маневрування між Заходом і Сходом часів президентства В.Януковича і пов'язаної із цим політичної мімікрії. Зокрема, однією з цілей такої політичної поведінки було прагнення режиму В.Януковича завоювати собі електоральних прихильників на заході України, які завжди схилилися в бік Європи, а також залучити західного інвестора, позиціонуючи себе як партію, орієнтовану на євроінтеграцію. Такі подвійні стандарти геополітичної гри В.Януковича, зрештою, призвели до недовіри громадян України, деконсолідації та глибокого політичного розчарування, що логічно спричинило розгортання протестів на Майдані. Суть подібних практик, як зазначає вітчизняний соціолог А.Лобанова, полягає в тому, що “політики часто вдаються до маскуванню своїх справжніх намірів, і в результаті цього вони змушені реалізувати такі їх форми, смисловий зміст яких перебуває на пограниччі між правдою і брехнею, між істиною і обманом”, тобто вони мають і напівправдивий, і одночасно напівхибний характер [13, с. 65].

Отже, в сучасній Україні, яка визначилася в середньостроковій перспективі стосовно подальшого руху суспільства і політичної поведінки еліт за європейськими стандартами, виникає важливе запитання до правлячого політичного істеблшменту: чи зможе він позиціонувати себе (хоча б із плином часу) як повноцінний партнер західних

політиків у новій геополітичній ситуації, відчуваючи себе рівними серед рівних?

Варто також вписати у контекст трансформації геополітичної ідентифікації сучасної України дестабілізуючий, навіть загрозливий, фактор регіональної присутності Російської Федерації. Зокрема, слід акцентувати увагу на *концептуальній різниці* двох моделей суспільно-політичного розвитку України та РФ у сучасному європейському контексті: в Росії домінує неоімперський підхід, який спирається на багатовікову традицію, тоді як в Україні, яка намагається інтегруватися в об'єднану європейську спільноту, що розвивається в умовах демократії, нині спостерігається своєрідний симбіоз ліберальних і традиційних підходів. Звідси випливає, що геополітичне позиціонування сучасної України кардинально відрізняється від геополітичного бачення світу сучасної Російської Федерації, яка в системі міжнародних відносин де-юре дотримується принципу верховенства права (*англ.* Rule of law), а де-факто проводить політику “управління силою”, намагаючись повернути собі статус “великої держави” і відновити свій вплив, як вона вважає, в зоні своїх природних, історично сформованих інтересів. Так, президент Росії Володимир Путін у виступі на Форумі Міжнародного дискусійного Клубу “Валдай”, що проходив у Сочі в жовтні 2016 р., серед іншого заявив, що світове напруження не можна знижувати за рахунок “поховання” Росії. “Якщо плата за те, щоб знизити геополітичне напруження – наше поховання, то нас нікого це не влаштує”, зазначив він. Поряд із цим глава Російської держави наголошує на тому, що Росія зовсім не прагне глобального домінування. “Ми навчилися цінувати свою ідентичність, свободу, незалежність. При цьому ми не прагнемо ні до глобального домінування, ні до експансії, ні до конфронтації з будь-ким”, – заявив Президент Росії, що, на нашу думку, не відповідає справжньому характеру зовнішньої політики сучасної РФ.

У свою чергу, Росія була і є сусідом Європи, тому принцип *modus vivendi* у відносинах є дуже важливим. Адже, як зауважив німецький політик Й.Фішер у статті “Повернення геополітиків у Європу”, геополітичні амбіції Росії роблять її постійною загрозою для безпеки ЄС. З цієї причини підтримка стійких трансатлантичних відносин залишається незмінним постулатом для Європи, як, до речі, і відродження “потенціалу стримування” [12]. Проте в цьому разі не варто ігнорувати й особистісний чинник, власне кажучи, погляди політиків авторитарного блоку країн, таких як В.Путін чи Р.Ердоган. Як зазначає політичний

оглядач компанії Bloomberg (“Блумберг”) Л.Бершідський (засновник російської версії журналу “Форбс” і сайта ліберального спрямування Slon.ru), війни та політичні конфлікти народжуються від світогляду лідерів. Якщо високопоставлені політики розглядають інтереси своїх країн крізь призму експансії та контролю над територіями, а також “впливу за допомогою військової сили, що є хлібом і маслом геополітики”, то вони будуть вдаватися до традиційних засобів захисту й просування цих інтересів, у тому числі і до військових [10]. Зокрема, Р.Коллінз слушно зауважив, що саме в цьому авторитарні лідери вбачають інструменти зміцнення власної внутрішньої легітимності. Остання ж може розглядатися як змінна, що визначається “геополітичним престижем могутності”. Спираючись на сучасні соціологічні опитування й історичні аналізи більш ранніх періодів, він, зокрема, переконував, що на популярність політичних лідерів найбільшою мірою “впливають періоди воєнних конфліктів”. Є переконливі дані, зауважив учений, про беззаперечний зв'язок між “престижем військової могутності держави та легітимністю її правителів” [7, с. 97–98]. Звідси видається логічним підвищення рейтингу В.Путіна в Росії одразу після анексії Криму, адже, як засвідчили соціологічні опитування, підтримка Президента Росії навесні 2014 р. підвищилася до 85–86%, тобто майже на 25% порівняно з початком 2014 р. [11].

Однак, на протипагу такому суто геополітичному (ієрархізованому) підходу, існує інший, що значно більше відповідає мирним устремлінням країн і народів, які бачать Землю своїм спільним домом, де б не було кривавих воєн і конфліктів. “Стара Європа”, незважаючи на всі складності й небезпеки, залишається вже понад 60 років важливим оплотом політичного курсу без геополітики, твердою прихильницею переговорного й економічного, а не мілітаристського мислення. Поряд із цим Європа є не застарілим баластом, який можна скинути, а іншою версією більш безпечного та стабільного майбутнього, яке “повинні плекати й захищати європейці і всі відповідальні політики, де б вони не жили” [10].

Таким чином, сучасна Україна обрала полярну щодо Росії модель побудови держави та державного управління і, як результат, антагоністичну щодо Російської Федерації площину геополітичної ідентифікації. У цьому контексті слушним видається аналіз таких процесів крізь призму *конструктивістської парадигми*, в якій концепту ідентичності приділено досить значну увагу. Згідно із конструктивістським підходом термін

“ідентичність” окреслює ідентифікацію себе самого як частки певної соціальної групи, а також сприйняття “ми”, як зазначає А.Вендт, як колективної ідентичності, що, зокрема, спричиняє зацікавленість міжнародних акторів у збереженні їхньої культури. Отже, в більш вузькому розумінні поняття “колективні інтереси” означає, що міжнародні актори, зрештою, ідентифікують “добробут групи” з власним. При цьому дуже важливо є тенденція, коли культура певної групи перебуває під загрозою, добре соціалізовані актори, як правило, виступають її завзятими захисниками. Вони, зазвичай, мислячи раціонально, намагаються виходити з консолідованих позицій, передбачаючи корисність і доцільність своїх дій, передусім як певної групи. При цьому, як пише А.Вендт у своїй знаменитій книзі “Соціальна теорія міжнародної політики” стосовно формування колективної ідентичності, ми не повинні закривати очі на те, що “егоїстичні тотожності” (egoistic identities) у певних випадках матимуть значення. Тут виникає картина “концентричних кіл” ідентичностей, у яких природа й ефекти колективної ідентичності, поєднуючись із егоїстичними намірами, “варіюються від випадку до випадку”. Звідси рух суспільства поступово призводить до того, що старі структури, можливо, навіть інституціолізовані та закріплені договірними зобов’язаннями, зазнають змін і самі стають спроможними впливати на зміни колективної ідентичності. Це і є один зі шляхів “розпаду старих ідентичностей і народження нових” (англ. The breakdown of an old identity and the emergence of a new) [14, с. 337–338].

Отже, конструктивістський підхід виступає логічним поясненням процесу народження нової державницької ідентичності в Україні після розпаду СРСР і, відповідно, заміни “застарілої” радянської ідентичності на модерну європейську під час подій на Євромайдані. Все це, власне кажучи, окреслило нове позиціонування України на міжнародній арені і геополітичну ідентифікацію України як частини європейського, а не євразійського, цивілізаційного та політичного простору.

Поряд із цим слід наголосити на тому, що сучасний відхід України від спільної з Росією як культурно-ментальної, так і політико-економічної екзистенції можна розглядати в контексті думки російського дослідника у сфері психоаналізу М.Решетникова, який у праці “Психологічні фактори розвитку та стагнації демократичних реформ” [8, с. 32] наголошує на необхідності для сучасних демократичних держав отримати свободу не “від чогось” (у нашому випадку Росій-

ської Федерації), а “для чогось”. Інакше кажучи, аплікуючи цю думку в український контекст, для нашої держави важливим є те, щоб звільнення від історичного тягаря співіснування з Росією було використано для обрання абсолютно нової форми суспільного устрою України і побудови справжньої демократичної та ліберальної держави, і, як наслідок, для утвердження нашої держави як повноцінного та самостійного актора-суб’єкта у системі регіональних та міжнародних відносин. Саме це, на наш погляд, є центральним завданням сучасної української політики, тобто, остаточне вирішення сучасною Україною дилеми “Захід-Схід” повинно здійснюватися не крізь призму того, яка з інтеграційних моделей або світових акторів надасть їй більш вигідний інструментарій для внутрішніх перетворень, а з погляду спроможності України самостійно та прагматично відстоювати свої життєво важливі інтереси як на внутрішньодержавному рівні, так і у відносинах із країнами-сусідами та в сучасній складній геополітичній ситуації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи розгляд проблем сучасних трансформаційних процесів геополітичної ідентифікації України, можна дійти таких висновків.

По-перше, встановлено, що відсутність протягом тривалого часу однозначності в самоідентифікації України в системі міжнародних відносин супроводжувалася “корисливим” маневруванням офіційного Києва між (як виявилось, взаємовключними) геополітичними векторами – на Захід чи на Схід, що до певного часу було досить вигідним українському правлячому істеблішменту, виступаючи своєрідним засобом маніпуляції свідомістю українських виборців.

По-друге, неоднозначність геополітичної ідентифікації України значною мірою окреслюється специфікою “розділеної української історичної пам’яті”, тобто регіональними відмінностями в самій Україні, які політизувалися та підсилювалися як зсередини, так і ззовні нашої країни.

По-третьє, перемога Революції Гідності, зовнішні виклики після анексії Криму та особливо розгортання “гібридної війни” на Донбасі створили своєрідний кумулятивний ефект для значно більш усвідомленого політичного й культурного єднання та ідентифікації українців із європейською спільнотою, що, отримало логічне втілення в офіційній як зовнішньо-, так і внутрішньополітичній стратегії сучасної України.

По-четверте, на наш погляд, сучасний курс на інтеграцію України до європейської спільноти можливий лише в тому разі, якщо “європеїзація

свідомості” українських громадян отримає підкріплення реальною та дієвою трансформацією всіх сфер життя нашої держави.

По-н’яте, вважаємо, що трансформація геополітичної ідентифікації України в європейській/західній площині потребує врахування результатів трансформації її геополітичних інтересів під впливом сучасних процесів на глобальному та субрегіональному рівнях.

Отже, з огляду на викладене вважаємо, що проблема геополітичного вибору України та його логічного втілення в однозначній, послідовній та прагматичній зовнішній державній політиці потребує подальшого науково-практичного вивчення з урахуванням фактору стабільності/нестабільності сучасної системи міжнародних від-

носин. Крім того, варто пам’ятати, що зовнішня політика держави повинна підкріплюватися позитивною оцінкою власного (українського) соціуму, яскравим свідченням чого стали події останніх років. Звідси важливими є систематичний моніторинг громадської думки, вивчення й оцінка його результатів. Також слід зазначити, що стратегія зовнішньої політики України повинна отримувати потужну інформаційно-аналітичну підтримку, що є завданням сучасної української політичної науки. З огляду на це актуальність вищевказаних проблем буде з часом підвищуватися унаслідок формування більш відкритого, транспарентного суспільства, у якому в ідеалі існуватиме тісний зв’язок між політикою, наукою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Возняк Т. Сенс Майдану / Тарас Возняк // Майдан (Р)еволюція духу : мистецько-культурний проект / куратор проекту Антін Мухарський. – Київ : Наш формат, 2014. – С. 83–90.
2. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Даріуш Вояковський. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – 320 с.
3. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика : пер. з англ. / Майкл Геффернен. – Київ : Дух і літера, 2011. – 464 с
4. Грицак Я. Україна витримає і це випробування / Ярослав Грицак // Майдан (Р)еволюція духу : мистецько-культурний проект / куратор проекту Антін Мухарський. – Київ : Наш формат, 2014. – С. 91–97.
5. Ідентичність громадян України: тенденції змін, виклики та перспективи для національної єдності // Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії “Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики” (Київ, 7 черв. 2016 р.). – Київ : УЦЕПД ім. Олександра Разумкова, 2016. – 114 с.
6. Киридон А. Пошук ідентичності в “Європі без кордонів”: між націоналізмом і космополітизмом / Алла Киридон, Сергій Троян // Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів. – Київ : Ніка-Центр, 2012. – С. 9–40.
7. Коллинз Р. Макроісторія : Очерки большой длительности / Рендалл Коллинз. – М. : УРСС, 2015. – 504 с.
8. Решетников М. Психологические факторы развития и стагнации демократических реформ / Михаил Решетников. – 3-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2014. – 260 с.
9. Шергін С. Геополітична ідентичність України: ретроспектива і реальність [Електронний ресурс] / Сергій Шергін // Зовнішні справи. – 2016. – Трав. – Режим доступу : <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/geopolitichna-identichnist-ukrajini-retrospektiva-i-re/>.

References

1. Vozniak T. (2014), “The sens of the Mайдan”, Mайдan (R)evoliutsiia dukhu: mystets’ko-kul’turnyj proekt, kurator proektu Antin Mukhars’kyj, Nash format, pp. 83–90.
2. Voyakovs’kyy D. (2012), Mental’ni kordony v Yevropi bez kordoniv [The mental borders in the Europe without borders], Nika-Tsentr, Kyiv, 320 p.
3. Heffernen M. (2011), Znachennya Yevropy. Heohrafiya ta heopolityka [The means of the Europe. Geography and Geopolitics], Dukh i litera, Kyiv, 464 p.
4. Hrytsak Ya. “Ukraine withstands this challenge too”, Mайдan (R)evolyutsiya dukhu: mystets’ko-kul’turnyj proekt, kurator proektu Antin Mukhars’kyy, Nash format, pp. 91–97.
5. “The identity of Ukrainian citizens: the tendencies of the changes and the perspectives for the national unity” (2016), Informatsiyno-analitychni materialy do Fakhovoyi dyskusiyi [Informational and analytical materials for the expert discussion], “Formuvannya spil’noyi identychnosti hromadyan Ukrayiny: perspektyvy ta vyklyky” [The formation of the mutual identity of the Ukrainians: the challenges and perspectives], Razumkov Centre, Kyiv, Ukraine, 114 p.
6. Kyrydon A., Troyan S. (2012), “The search of the identity in the Europe without borders: between nationalism and cosmopolitanism of Voyakovs’kyy D.”, Nika-Tsentr, pp. 9-40.
7. Kollynz R. (2015), Makroystoryya: Ocherky bol’shoy dlytel’nosty [Macrohistory: Essays of great duration], URSS, Moscow, Russia, 504 p.
8. Reshetnykov M. (2014), Psykholohycheskye factory razvytyya y stahnatsyy demokratycheskykh reform [The psychological factors of development and stagnation of the democratic reforms], Yzdatel’stvo Moskovskoho unyversyteta, Moscow, Russia, 260 p.
9. Sherhin S. (2016), “The geopolitical identity of Ukraine: the retrospective and reality”, UA Foreign affairs [Online], available at: <http://uaforeignaffairs.com/>

10. Bershidsky L. If World Slips Toward War, Blame Leaders' Imaginations [Электронный ресурс] / Leonid Bershidsky // Bloomberg View. – 2015. – Dec 2. – Режим доступа: <http://www.bloombergview.com/articles/2015-12-02/if-world-slips-toward-war-blame-leaders-imaginations>.
  11. Fischer E. A bottomless spit: the costs of Crimea's annexation by Russia [Электронный ресурс] / Ewa Fischer, Jadwiga Rogoża / Centre for Eastern Studies, № 142. – 29.07.2014. – Режим доступа: http://aei.pitt.edu/57961/1/commentary_143.pdf.
  12. Fischer J. The Return of Geopolitics to Europe, Nov 2, 2015 [Электронный ресурс] / Joschka Fischer. – Режим доступа: <https://www.project-syndicate.org/columnist/joschka-fischer>.
  13. Lobanova A. Политическая мимикрия как пограничье между правдой и ложью [Электронный ресурс] / Аґа Lobanova / Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, z. 65. – 2013. – Режим доступа : <http://www.woiz.polsl.pl/znwoiz/z65/lobanova.pdf>.
  14. Wendt A. Social Theory of International Politics / Alexander Wendt. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1999. – 429 p.
10. Bershidsky L. (2015), "If World Slips Toward War, Blame Leaders Imaginations", Bloomberg View, available at: <http://www.bloombergview.com/articles/2015-12-02/if-world-slips-toward-war-blame-leaders-imaginations>.
  11. Fischer E., Rogoża J. (2014), "A bottomless spit: the costs of Crimea's annexation by Russia", Centre for Eastern Studies [Online], vol. 142, available at: http://aei.pitt.edu/57961/1/commentary_143.pdf.
  12. Fischer J. The Return of Geopolitics to Europe, Nov 2, 2015 [Электронный ресурс] / Joschka Fischer. – Режим доступа: <https://www.project-syndicate.org/columnist/joschka-fischer>.
  13. Lobanova A. (2013), "Political mimicry as a frontier between truth and lies", Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej [Online], available at: <http://www.woiz.polsl.pl/znwoiz/z65/lobanova.pdf>.
  14. Wendt A. (1999), Social Theory of International Politics, Cambridge University Press, Cambridge, 429 p.